

ПОЈМОВНИК АНАТОМИЈЕ КЊИГЕ Рукописна књига

Рукописна књига, као предмет којим се може руковати, за основу има подлогу за писање на којој су различитим техникама *привршени* знакови у функцији складиштења и преношења поруке, сачињене од тих знакова, кроз простор и вријеме. Разноврсна је по материјалу (глина, папирус, пергамент или хартија) и облику (таблица, свитак или кодекс)². Оно што је сматрао битним, човјек је записивао на природним материјалима из свог окружења, који су били мање или више погодни за те намјене, што је утицало на количину а потом и на садржај информације коју преносе – од првобитних једноставних ознака својине и/или количине до обимних религиозних, филозофских или умјетничких текстова.

Најраширенији облик књиге старог вијека (до IV вијека) јесте свитак. Могао је бити папирусни или пергаментни; исписан с једне (анопистограф) или с обје стране (опистограф); волумен – писан у ступцима (columnae), који се одвија хоризонтално, или ротулус – писан цијелом ширином траке без размака (in continuo), који се одвија вертикално.

У облику римског кодекса књига се појављује у раном средњем вијеку, а *упадљиви изузетак од оклевајуће прелажења са свитка на кодекс* биле су хришћанске књиге. Према Касону, од најранијих сачуваних књига из II и III вијека свих 11 су кодекси. Комбинација кодекса и минускуле произвела је, Барбијеовим ријечима речено, *моћно, до сада непознато, интелектуално средство*. Кодекс је увелико олакшао рад с текстом (брже проналажење одређених мјеста у тексту, упоредни рад са више текстова, јер књига може да стоји отворена), као и брже проналажење књиге на полици због наслова исписаног на хрпу.

Поступак прављења кодекса почињао је пресавијањем листа пергамента на жељени формат³ књиге. Тако направљене свешчице (тетраде, кватерниони) увезиване су у корице између двије дрвене плоче пресвучене кожом⁴ и сигнатурама је обиљежаван њихов редослијед. На појединачним листовима одн. странама није било фолијације одн. пагинације. Прије почетка исписивања текста писар је извлачио реглуре. Писао је тушем или другим мастилом, у двије колоне на страници, не само без интерпункције него и без размака између ријечи (scriptura continua) и са много абривијација и лигатура. Зарад лакшег сналажења у тексту приликом (гласног) читања, текст је рашчлањиван графичким

¹ vanja.smulja@gmail.com

Аутор је документалиста савјетник у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске. Бави се теоријом и праксом библиотекарства, библиологијом и културном баштином. – Напомена ур.

² Неки од савремених аутора (Ваљехо) сматрају да рукописна књига у свим својим облицима лијепо гори, неки пак (Цветкова) да не горе књиге него папир. С те тачке гледишта дјелује оправдано што се глинене таблице често не сматрају обликом рукописне књиге.

³ Једном пресавијен лист даје велики формат (фолио, 2°), други пут пресавијен формат четвртине (кварт, 4°), трећи пут осмине (октав, 8°), четврти шеснаестине (седец, 16°).

⁴ О повезу више у неком од наредних бројева.

и ликовним елементима⁵. Насловна страна са свим одређујућим подацима о дјелу тековина је постгутенберске епохе па се за наслов рукописне књиге узимају први редови исписани на њеној првој страници. Ова и остале особености рукописне књиге условиле су посебан стандард за опис ИСБД(А) – International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian).

Израда рукописне књиге трајала је дуго, и до коначног облика пролазила је кроз много руку (од оних које су правиле пергамент, преко оних које су је писале или илуминирале, до оних које су је повезивале, украшавале тај повез или правиле окове). То је утицало на њену вриједност – како у духовном тако и у материјалном смислу. Најдуготрајнији и најмукотрпнији посао преписивања обављан је као конкретно послушаније⁶ и служење Богу у ширењу ријечи Његове, а хиљаде радних сати уложених у израду књиге одређивали су јој цијену⁷. Представљала је богатство – и у дословном и у пренесеном значењу.

⁵ О илуминацији књиге више у наредном броју.

⁶ Манастирски кодекси, не само Виваријума и Монте Касина, у којима су се налазили најпознатији средњовјековни скрипторијуми, него и многи други, поред тога што налажу преписивање као послушаније, налажу и то да недјељу сви треба да проводе читајући и да за вријеме трајања поста прочитају по једну књигу. Заправо, већ приликом формирања првих киновијских (општежитељних) заједница у виду манастира, Пахомије, њихов оснивач, наводи да *неће у манастиру бити никога ко не зна слова*.

⁷ Цијена рукописне књиге, на нашим просторима, достигала је и 10 дуката (поређења ради, навешћемо да се у другој половини XVI вијека за један дукат могло купити теле или два овна или пет до осам јагњади; за два дуката се могао купити во).